

INGRESS

En av de stora rikedomarna i mitt arbete som teologilärare är att jag får kontakter med många spännande unga tänkare. En av dessa många personer jag verkligen haft glädje av att möta är Holger Klintonberg. Jag mötte honom först som student vid den teologiska utbildningen SALT i Malmö då han var djupt engagerad i att forma en husförsamling på Rosengård, Malmö. Han hade en stark vision för denna form av församling, en vision som han också presenterat i en bok på Evangelie förlag med rubriken *Den fria kyrkan*. Han hann också publicera en spännande analys av hur sektbegreppet använts för att marginalisera denna församlingsform i *Svensk Teologiska Kvartalskrift* 2018. Tyvärr försämrades hans hälsa gradvis av det som senare visade sig vara den neurologiska sjukdomen ME. Idag är Holger helt sängliggande och oförmögen att skriva och läsa. *Dagen* hade nyligen en artikel om hans situation (se: <https://www.dagen.se/nyheter/2021/08/03/kommunen-vill-flytta-svart-sjukt-holger-timmar-fran-familjen/>).

Medan han fortfarande kunde arbeta höll Holger på att skriva en artikel om frikyrkan och ekumeniken. Den hann aldrig bearbetas slutligt för publicering i en tidskrift men jag tycker den är alltför viktigt för att bara glömmas bort. Jag är därför glad att jag fått Holgers tillåtelse att göra den offentligt tillgänglig på denna sida. Holgers bidrag handlar om att ekumenik lätt kör fast för att vi värnar om vår egen profil istället för att se det specifika i olika traditioner som bidrag till en rikare helhet. I artikeln visar han hur de specifika betoningarna i Alliansmissionen, EFK och pingströrelsen tillsammans skulle kunna bidra till en större förståelse av den kristna tron på en treenig Gud.

Det är smärtsamt att Holger inte själv kan vara med i vidare samtal om artikeln. Men läs, begrunda och sprid gärna artikeln vidare till intresserade. Och kom ihåg att be för Holger!

Roland Spjuth

Ett fulltonigt evangelium

Skiss på en trinitarisk och holistisk frikyrklig teologi utifrån tre svenska kyrkors särdrag

Abstract

This article attempts to develop a common trinitarian, holistic, free church theology, using the distinctive characters of the three Swedish denominations; The Evangelical Free Church (EFC), The Pentacostal Movement (PM) and The Swedish Alliance Mission (SAM). Since the three denominations in the past decades have drawn closer together, both structurally and theologically, there is a need to think constructively around the common themes of free church theology and ecclesiology. The distinctive characters of the denominations corresponds to three spiritual traditions presented by Arne Rasmusson; lutheran-pietistic sin-forgiveness theology (SAM), radical-discipleship theology (EFC), and charismatic theology of rebirth (PM). Along with these spiritual traditions the three denominations can also be arranged in a trinitarian way, with the SAMs focus on faith and grace and its lutheran-pietistic and augustinian accentuation on the crucified and risen Christ on the top, and the EFCs baptistic focus on discipleship and the human Christ, and the PMs pneumatological focus on the personal Spirit, at the bottom of the trinity. SAM represents a high Christology and an Augustinian accentuation on the head of trinity. EFC and PM represents a cappadocian accentuation on Christ at the bottom of the trinity along with the personal Spirit. Arranging the three denominations distinctive characters in this trinitarian way open up for a holistic theology with an equal focus on *discipleship of, faith in* and *relation to* God. This is exemplified, concretized, and deepened by C.G. Hjelm's (EFC) formula of John; obey, believe and love, and Knut Svensson's (SAM) accentuation of Christmas, Easter and Pentecost, and Lewi Pethrus (PM) accentuation of body, soul and spirit.

Keywords:

Free church, holism, trinitarian, Svenska alliansmissionen, Swedish Alliance Mission, Pingströrelsen, Swedish Pentecostal Movement, Evangeliska frikyrkan, Swedish Evangelical Free Church, Arne Rasmusson, C.G. Hjelm, Knut Svensson, Lewi Pethrus.

Inledning

Det har under senaste åren skett viktiga närmande mellan olika frikyrkor i Sverige. Idag är det vanligt att både pastorer och församlingsmedlemmar rör sig över de samfundsgränser som fortfarande består. Lokalt har församlingar från de olika samfundet sedan länge gått samman och bildat ekumeniska kyrkor. Idag stöds flera församlingsplanteringar gemensamt av olika samfund. År 1997 gick Helgeselförbundet, Fribaptistsamfundet och Örebromission samman i det som idag heter *Evangeliska Frikyrkan* (EFK). Och år 2011 bildades *Equmeniakyrkan* genom samgående mellan de tre äldre frikyrkorna metodistkyrkan i Sverige, Svenska Baptistsamfundet och Svenska Missionskyrkan.

De tre svenska samfundet Evangeliska Frikyrkan (EFK), Pingströrelsen (PR) och Svenska Alliansmissionen (SAM) har på senare år närmat sig varandra, i både teologisk och praktisk bemärkelse. Det organ som kanske mer än något annat formar en rörelses teologi och praxis på sikt, utbildningen av pastorer och ledare, är numera gemensam för de tre samfundet i *Akademi för ledarskap och teologi* (ALT). Dessa samfund har idag så mycket gemensamt att den kristna tidningen Dagens före detta journalist Carl-Henrik Jaktlund har föreslagit, och förutspått, ett samgående. Han använde då arbetsnamnet ”allierade, evangeliska pingströrelsen”. (Jaktlund, 2016)

I det skeendet som dessa tre frikyrkliga rörelser nu befinner sig i finns ett växande behov av samtal kring vad som är gemensamt och vad som är respektive särdrag. Det är naturligt att de gemensamma beståndsdelarna får sin plats i formandet av en gemensam teologi och praxis. Men vad händer med särdragen? Måste skillnader och särart ställas i bakgrunden för att enhet ska bli möjlig? Kommer viktiga teologiska övertygelser att ersättas med pragmatiska lösningar?¹ I denna artikel ska jag istället undersöka hur varje rörelses särdrag kan bidra till den gemensamma frikyrkliga teologi som redan nu håller på att växa fram på både gräsrots- och samfundsnivå. Syftet är att visa hur särdragen inom de tre samfundet EFK, PR och SAM alla är viktiga och behöver bejakas i en framtida holistisk frikyrklig teologi. Jag vill också visa på hur denna holistiska teologi kan berikas genom en trinitarisk förståelse. Förståelsen av den treenige guden berör alla aspekter av det kristna livet, och för att få ett helt kristet liv måste hela treenigheten finnas med. Genom att tillvarata de olika särdragen hos de nämnda rörelserna kan en sådan helhetsbetoning av treenigheten komma till stånd.

Det finns mycket som förenar de tre samfundet EFK, PR och SAM ur ett teologiskt perspektiv. De utmärks av frikyrkliga församlingssyn, kristocentrism, konservativa bibelsyn,² stora missionsiver, betoning på personlig omvändelse, överlåtelse och helgelse, på Andens

¹ Sune Fahlgren konstaterar att detta i hög grad gällde för processen som ledde fram till bildandet av Equmeniakyrkan. Se Fahlgren, 2015.

² Göran Gustafssons studie *Förkunnarna, församlingarna och Bibeln* (1990) som bygger på enkäter som besvarats av 1289 pastor, präster och förkunnare, varav 364 var från PR, Örebromissionen (ÖM, numera en del av EFK) och SAM (16,179), visar att dessa rörelser har behållit sin konservativa bibelsyn även på senare tid. Andelen som svarar jakande på frågan om Bibeln är ofelbar är inom PR 98%, ÖM 90% och SAM 87%. På frågan om Bibelns olika delar är överensstämmande är siffrorna: PR 100%, ÖM 81% och SAM 92%. Detta kan jämföras med dåvarande Svenska Missionsförbundet där andelen jakande svar var på dessa frågor var: 33% och 36% (70).

roll och verk i det enskilda kristna livet och i församlingen, och (i ett historiskt perspektiv) eskatologi. Men det är också så att det i vissa frågor finns olika betoningar inom rörelserna, och att dessa särdrag i någon mån skiljer dem åt. För att tydliggöra särdragen utgår jag från en typologi som hämtas från en text av Arne Rasmusson. I artikeln analyserar jag sedan tre centrala företrädare för de olika rörelserna för att belysa rörelserna särdrag men också hur det inom alla dessa tre tänkare samtidigt finns resurser för att utveckla en mer holistisk teologi. En skiss över dessa rörelser respektive särdrag kan givetvis inte göras utan generaliseringar. Dessa särdrag har på senare tid alltmer slätats ut. Alla samfundet har blivit mer likartade och de rymmer alla också en ökad mångfald av hållningar inom respektive samfund. Men för att de viktigaste särdragen ska bli tydliga kommer de här beskrivas generaliserat och kondenserat med hjälp av historiska företrädare.

Arne Rasmusson - tre fromhetstraditioner

Arne Rasmusson (1956–) är professor i tros- och livsåskådningsvetenskap vid Göteborgs universitet. Han har kopplingar både till EFK och SAM, då han varit involverad i en församlingsplantering inom EFK och varit lärare på SAMs pastorsutbildning Korteboskolan (som numera är en del av ALT). I artikeln ”Frälsning och kyrka: Varför Paulus inte var lutheran (och inte Luther heller)” (2007) särskiljer Rasmusson tre olika fromhetstraditioner som har funnits och finns inom svensk frikyrklighet. Han benämner dessa fromhetstraditioner som: *den radikala lärjungaskapstron*, *den luthersk-pietistiska skuld-förlåtelse-teologin*, och *den karismatiska pånyttfödelse-teologin*.

Den radikala lärjungaskapstron betonar den praktiska efterföljelsen till Jesus och överlåtelsen till en lokal församlingssamfund. *Den luthersk-pietistiska skuld-förlåtelse-teologin* har en stark betoning på synd och nåd och på rättfärdiggörelse genom tro och inte genom gärningar. *Den karismatiska pånyttfödelse-teologin* betonar det personliga Gudsmötet och den förvandling som detta leder till. Delaktighet i Kristus genom den helige Ande och Andens frukt och gåvor är det centrala. (2007:172–173)³ Rasmusson menar att dessa fromhetstraditioner i olika kombinationer finns representerade både i frikyrkan och i hela kristenheten. Alla tre har svaga och starka sidor, men han förordar själv den radikala lärjungaskapstron, eftersom de båda andra ofta leder till en individualistisk spiritualitet (2007:172–173). Trots att dessa tre fromhetstyper i varierande grad finns representerade i de flesta olika kyrkor och rörelser, menar jag att de samtidigt representerar särdragen i de tre ovan nämnda rörelserna.

Hos PR återfinns *den karismatiska pånyttfödelse-teologin*. Rörelsen är en av de många inom- och utomkyrkliga pentekostala strömningar som uppstod som en följd av den karismatiska väckelse som med början i Los Angeles spreds över stora delar av världen i början av 1900-talet. Liksom i andra pentekostala rörelser har det i PR funnits en stark betoning på det spontana och personliga Gudsmötet, på Andens frihet och kraft, och på en karismatisk pånyttfödelse. ”Det mest karaktäristiska hos den s.k. pingstväckelsen och det som gjort den

³ Dessa fromhetstraditioner korrelerar med tre fromhetstraditioner beskrivna av James Wm. McGlendon (1994:103–145), och även med de av Sune Fahlgren beskrivna fromhetstraditioner hos HF:s Nelly Hall, även om begreppet pietistisk här inte används på samma sätt som hos Rasmusson (Fahlgren, 2006:190).

mest älskad och mest hatad är, att den framhåller vikten utav att den troende beklädes med kraft från höjden genom ett verkligt bibliskt dop i den Helige Ande.” (Söderholm, 1929:464, jmf.407, Josefsson, 2005:115–130, Cedersjö, 2001:50,58) Med andra ord är ”det specifika i pingsteologin, läran om andedopet och de andliga gåvorna.” (Lundgren, 1970:243) Det är ”den övernaturliga sidan av kristendomen, som på ett alldeles särskilt sätt betonats i denna väckelse.” (Lewi Pethrus i Blomquist, 1957; 162, jmf. 6) Det är hos denna rörelse som vi finner profiler som Lewi Pethrus, Sven Lidman, Georg Gustafsson och Bertil Olingdal.

I SAM återfinns *den luthersk-pietistiska skuld-förlåtelsesteologin*. Denna rörelse började som ett inomkyrkligt missionssällskap. Den ”har kallats ’andra trosartikelns folk’” (Albertsson, 2002; 167), som ”mer än kanske något annat samfund hållit fast vid ’sitt starka framhävande av Kristi ställföreträdande lidande och död.’” (Wiedel, 1984; 112, jmf. Åberg, 1980; 281). Det var detta samfund som redan från början vände sig mot P.P. Waldenströms subjektiva försoningslära.⁴ Som med profiler som Fredrik Franson,⁵ David Hedegård, Hilding Fagerberg och Knut Svensson gav den konservativa lutherska kors- och försoningsteologin ett frikyrkligt uttryck.⁶ Här avslutas allt som oftast predikningarna med korset och nåden (Albertsson, 2002:167, Hägg 1953:108–109,132–133,336–337, Åberg, 1980:271–281, Wiedel, 1984:112–114).

I EFK återfinns *den radikala lärjungaskapstron*. Det är i denna tradition som Emil Gustafson, Helge Åkesson, John Ongman och C.G. Hjelm återfinns. Här har den historiska baptismens radikala efterföljelsetanke haft störst genomslag.⁷ ”Gören bättring och tro evangelium! Detta är hela evangeliet och det bör kunna räcka därmed.” (Hjelm, 1954a:32) Här står begreppet baptist inte bara för en dopsyn, ”baptist betyder att handla efter Nya Testamentet.” (Magnusson 1942:11, jmf. EFK, 2007) Detta särdrag kan nästan sägas ha renodlats i och med EFKs sammanslagning år 1997 och de teologiska samtal kring identitet, tro och självförståelse som förts i dess kölvatten (EFK, 2007, 2001). Därför är EFK idag det samfund som lyckats bevara något av den etiska radikalitet som tidigare utmärkte frikyrkan i stort. Det är till exempel detta samfund som har avsagt sig vigselrätten för att inte låta etiken influeras av den statliga makten, och dess ungdomsorganisation är nerlagd på grund uteblivet statligt ekonomiskt stöd, och de har vid olika tillfällen kritiserats för att blanda ihop tro och politisk etik (Källstrand, 2007a, 2007b, Wingren, 2010, Österberg, 2017).

⁴ Kritik av den waldenströmska försoningsläran får stort utrymme hos många av SAMs företrädare långt in i mitten av 1900-talet. Den kanske mest kände kritikern var David Hedegård, som tidigare varit verksam inom Svenska Missionsförbundet och då haft en waldenströmsk betoning (se t.ex. Frandell, 2011:312–318,331–334, Hägg, 1953:322–324, Cedersjö, 2001:46, Albertsson, 2002:53–55).

⁵ Franson var även en förgrundsgestalt inom det tidiga Helgelseförbundet (som numera är en del av EFK). ”Hans inflytande på den första utvecklingen, särskilt då det gäller inriktningen på missionen, kan knappast överskattas.” (Kårbrant, 1987:35, jmf. Fahlgren, 2006:168)

⁶ SAM var alltså inte luthersk till sin församlingssyn, ej heller i spiritualitet, eskatologi, syn på mission och individens omvändelse etc. Rörelsen har också haft en alltmer växande baptistisk praxis och undervisning (Åberg, 1980:271–297, Wiedel, 1984:112, Albertsson, 2002:116).

⁷ Alla de tre samfund som bildade EFK har haft en stark betoning på den etiskt radikala efterföljelsen. (Magnusson, 1942:99,107,110,150,151, Kårbrant, 1987:114ff,131–138, Fahlgren, 2006:190–200, Åkesson, 1929:5–7,283–304, Abrahamsson, 1985:41–46, Ongman, 1931b:256,279–304,341–350, Cedersjö, 2001:265–267)

Jag menar att dessa tre fromhetstraditioner speglar tre olika betoningar av treenigheten. Hos *den radikala lärjungaskapstron* ligger betoning på den mänskliga Jesus, som en förebild och Herre för den kristna församlingen. Hos *den karismatiska pånyttfödelsesteologin* finns betoningen på den helige Anden som närvarande och verksam i församlingen och den enskilde troende. Båda dessa betoningar uttrycker vad som brukar benämnas som en *kappadokisk* (eller en östkyrklig) treenighetsförståelse. Här betonas Sonen och Anden som aktivt närvarande i historien men som underställda Fadern.⁸ *Den luthersk-pietistiska skuld-förlåtelsesteologin* har traditionellt sett istället haft en treenighetsbetoning som kan beskrivas som augustinsk (eller västkyrklig). Här betonas den korsfäste och upphöjde Sonen som sitter på Faderns högra sida, och som har försonat världen med sig. Hierarkin mellan Fadern och Sonen är här inte lika tydlig, och Anden riskerar att underbetonas. Det är viktigt att inte överbetona skillnaden mellan en kappadokisk och den augustinsk trinitetslära och båda ryms inom de kristna bekännelserna och den kristna traditionen. Därför behöver de inte heller motsäga varandra utan kan om möjligt användas för att tillsammans uttrycka en holistisk treenighetsförståelse som både värnar Guds och Faderns höghet och Sonen och Andens närvaro i historien. Om detta illustreras av den klassiska bilden på treenigheten likt en triangel behöver en rik trinitetslära betona alla tre hörnen i triangeln. Detta skulle kunna synliggöras av de nämnda rörelsernas respektive särdrag (Kelly, 2009:252–279, McGrath, 1998:26–27,33–34,65–69, Chadwick, 1993:148–151,235–236).

Ur en kappadokisk synvinkel skulle *den luthersk-pietistiska skuld-förlåtelsesteologin* kunna sägas ha en betoning på den övre delen av treenigheten. Den betonar Kristus vid treenighetens huvud, där både Fadern och Sonen⁹ är givare av den helige Ande.¹⁰ *Den radikala lärjungaskapstron* och *den karismatiska pånyttfödelsesteologin* betonar istället treenighetens båda nedre hörn, där Sonen och Anden återfinns.¹¹ Utifrån detta resonemang skulle de

⁸ Det finns mig veterligen inte mycket skrivet om varken den svenska baptismens eller PRs relation till den kappadokiska treenighetsförståelsen. Ansatser finns i *Peter?* Halldorf (2010). Han skriver både utifrån sin bakgrund inom PR och framförallt utifrån de östkyrkliga kyrkofäderna. Kappadokierna beskrivs som ”treenighetslärans stora arkitekter” (2010:30). Trots att Augustinus förekommer i boken, har hans verk *De Trinitate* helt utelämnats. Inom den internationella pingströrelsen och baptismen har dock flera teologer börjat utforska detta ämne. För pingsts del kan nämnas Macchia (2006:89–95,249–250,252), och Yong (2005:214–234). Även om Yong träffande uttrycker: “Pentecostals have not really even begun to think through this matter” (2005:225). Inom den internationella baptismen kan nämnas Fiddes (2006:65–82,249–273). Att PR och EFK har en kappadokisk treenighetsförståelse demonstreras även av det faktum att PR också har en stor betoning på den mänskliga Jesus och EFK en stor betoning på Anden. Ulrik Josefsson skriver om den tidiga PR: ”Det utrymme som Anden fick verkar inte ha förminskat Jesu ställning, snarare tvärtom.” (2005:116). Daniel Alm kallar detta för en ”pneumatologisk kristocentrism.” (2016:77)

⁹ ”Och Sonen” (lat. filioque) manifesterar skillnaden mellan dessa båda synsätt i både teologisk och kyrkopolitisk betydelse. Införlivandet av detta ord i den västkyrkliga läsnigen av den Nicaea-Konstantinopelska trosbekännelsen var både en konsekvens av en annorlunda treenighetsbetoning och ett av fröna till den stora schism som kom att dela den katolska kyrkan (McGrath, 1998:69–72).

¹⁰ Augustinus betonar enheten i gudomen och beskriver den oftast utifrån kärleksrelationen mellan Fadern och Sonen, där Anden är kärleksbandet som förenar dem. Han använder även bilden av den mänskliga själen som en illustration av treenigheten. Liksom kappadokierna värjer sig Augustinus från tanken att det skulle finnas någon egentlig rangordning i treenigheten (Kelly, 2009:269–279, McGrath, 1998:26–27,33–34,67–69, Chadwick, 1993:235–236).

¹¹ Gregorius av Nyssa beskriver detta i termer av att Sonen föds av Fadern och Anden fortsätter från Fadern (Kelly, 2009:265), den tidigare Irenaeus beskriver det som att Sonen och Anden är Faderns bägge händer (104–108). Detta innebär dock inte att det finns en egentlig rangordning i treenigheten, det är snarare ett sätt att beskriva de olika rollerna (jmf. McGrath, 1998:33–34,61–62,65–67, Chadwick, 1993:44–45,148–151,235–236)

nämnda rörelsernas särdrag kunna beskrivas utifrån de tre olika hörnen i treenigheten. *Den luthersk-pietistiska skuld-förlåtelse-teologin* och SAM betonar den korsfäste och upphöjde Kristus, som befinner sig vid treenighetens huvud jämte Fadern. Vid de båda nedre hörnen återfinns på ena sidan *den radikala lärjungaskapstron* och EFK som betonar den inkarnerade och mänskliga Jesus, och på andra sidan *den karismatiska pånyttfödelse-teologin* och PR som betonar den personliga och verksamma Anden.

C.G. Hjelm och Johannesformeln

Den trinitariska helhetssyn som dessa tre rörelsernas särdrag sammantaget har, beskrivs kanske tydligare än någon annanstans i de texter i Nya Testamentet som brukar tillskrivas aposteln Johannes. Följande citat från första Johannesbrevet kan användas för att sammanfatta detta:

Detta är kärleken: inte att vi har älskat Gud utan att han har älskat oss och sänt sin son som försoningsoffer för våra synder. Mina kära, om Gud har älskat oss så, måste också vi älska varandra. Ingen har någonsin sett Gud. Men om vi älskar varandra är Gud alltid i oss, och hans kärlek har nått sin fullhet i oss. Han har gett oss sin ande, och därför vet vi att vi förblir i honom och han i oss. (1 Joh 4:10–13, Bibel2000)

En som ofta återkom till aposteln Johannes undervisning var pastorn, predikanten och författaren C.G. Hjelm (1903–1965). Han var för sin tid ovanligt ekumenisk och rörde sig i en mängd olika sammanhang. Han beskriver sig till exempel som ”en vän” till HF (som numera är en del av EFK) (1945a:27), och kallar SAM för ”vår mission.” (1964, jmf. 1958:10) Under en period var han pastor i Södermalms fria församling som tillhörde PR, men genom hela sitt liv var ändå starkast ”förbunden” med ÖM (som numera är en del av EFK).¹²

I ett antal skrifter har Hjelm utlagt Johannes teologi. Han menar att Johannes var den främste av apostlarna (1945b:12,15,37–38, 1963:5–10,14, 1934:27–28). Jesaja var enligt Hjelm den främste profeten i Gamla Testamentet och Johannes var Nya Testamentets Jesaja (1945b:15,37–38,141, 1963:7, 1954b:152). I flera skrifter presenterar Hjelm en trefaldig formel som sammanfattar Johannes budskap. Detta är ”Johannes härliga teologi” (1963:13), som härrör sig ”ifrån himlasynerna omkring lammets tron” (1963:13). ”Det är den teologi, som kommer fram igen, när de kristna förstår, att vägen till himlen går endast i det slaktade lammets fotspår.” (1963:13) Denna ”härliga teologi” är som sagt trefaldig:

Vi är först kristna, därför att vi älskar Jesus...

För det andra är vi kristna, därför att vi tror på honom som vi älskar.

För det tredje är vi kristna, därför att vi anser oss böra lyda honom som vi älskar och tror på. (1963:13, jmf. 1948:10–11, 1946:21, 1937:8)

Här tecknar Hjelm utifrån Johannes en helhetsbild av det kristna lärjungaskapet. Han menar att denna formel bars vidare i den tidiga kyrkan av de kyrkofäder som enligt traditionen stod i relation till Johannes eller någon av hans tidiga lärjungar, såsom Polykarpos av Smyrna,

¹² ”Han betraktade sig som en fri predikant i den fria kyrka som ÖM:s församlingar var en del av och som var långt fler än de fria ÖM-församlingarna.” (Fahlgren, 2006:312) Hjelm har för övrigt skrivit en hel bok till förmån för en ekumenisk hållning: *Gemenskap eller isolering* (1954a).

Irenaeus av Lyon och Hippolytus av Rom (1948:10–11).¹³ Genom dessa menar Hjelm att formeln kom att omfatta alla ”vilka stodo som församlingsledare i andra århundradet.” (1946:21)

Hjelm sammanfattar formeln med de tre begreppen: kärlek, tro och lydnad.

Lammets efterföljares trosbekännelse är trefaldig: kärlek tro och lydnad. Vi älskar, vi tror, vi lyder. (1963:13, jmf. 1948:10–11, 1946:21, 1937:8)

Här är det viktigt att understryka att hos Hjelm står alla dessa tre begrepp i relation till Gud. Det vill säga: vi lyder Gud, vi tror på Gud och vi älskar Gud (1963, 13, 1948; 10–11). Detta ska inte förstås som att det kristna livet hos Hjelm enbart beskrivs i individualistiska termer. Men i Hjelmets framställning av Johannes-formel står dessa tre begrepp i relation till Gud. Detta är av stor vikt i vårt ärende eftersom den tredelade Gudsförbindelse som Johannes-formeln uttrycker, kan arrangeras trinitariskt utifrån de tre rörelsernas respektive särdrag och de redan nämnda fromhetstraditionerna. För att tydliggöra detta använder jag här de bredare och mer illustrativa begreppen: efterföljelse, tro och relation. Dessa tre begrepp kan med fördel användas för att illustrera den trinitariska helhetsyn på det kristna lärjungaskapet som Johannes-formeln uttrycker.¹⁴

EFK och den radikala lärjungaskapstron betecknar efterföljelsen. Här finns etiken, överlåtelsen till Jesus som Herre och till den kristna gemenskapen. Ett viktigt bibelord är:

Jesus gick fram och talade till dem... Gån ut och gören alla folkslag till lärjungar, döpande dem till Faderns och Sonens och den helige Andes namn, lärande dem att hålla allt, så mycket som jag har befallt eder. (Matt 28:18–20, Åkessons övers. 1993, jmf. Rom 6:1–14, se t.ex. Åkesson, 1929:6,288, Fahlgren, 2006:194, Abrahamsson, 1985:43, Ongman, 1931a:117, 1931b:282–284,286,291,295,298–300, 1934:536,537,542)

SAM och den luthersk-pietistiska skuld-förlåtelse-teologin betecknar tron. Här finns nåden, förlåtelsen för synder, och vad som i den luthersk-pietistisk skuld-förlåtelse-teologin terminologi brukar benämnas: frälsning. Ett viktigt bibelord är:

Ty så högt älskade Gud världen, att han utgav sin enfödde Son, för att var och en som tror på honom icke skall gå förlorad utan ha evigt liv. (Joh 3:16, Hedegårds övers. 1968, jmf. Rom 5:8, 6:23, se t.ex. Svensson, 1965:22–24,75, Wern, 1969:13,39–41,85, 1986:112,131,256)

¹³ ”Dessa människor vore kristna först därför, att de älskade Herren Jesus, för det andra därför, att de trodde på honom, för det tredje därför att de lydde hans bud och lydnaden var ett bevis för kärleken och tron.” (1948:10–11). Hjelmets föregångare John Ongman skriver om Polycarpus brev till filipperna att det är ”så genomträngt av samma ande och talesätt, som känneteckna aposteln Johannes’ skrifter, att var och en som läser det kan fatta, huru troget denne Johannes’ lärjunge hade tillägnat sig sin lärofaders sinnelag.” (1934:500)

¹⁴ Dessa begrepp ska inte förstås som synonyma till de inom nutida ekklesiologi så vanliga begreppen ”tillhöra”, ”tro” och ”leva ut” (eng. ”belonging”, ”believing” och ”behaving”), som snarare betecknar olika stadier i en människas väg till ett kristet liv.

PR och den karismatiska pånyttfödelse-teologin betecknar relationen. Här finns Gudsmötet, den personlige helige Andens kraft och stöd, och de karismatiska gåvorna. Ett viktigt bibelord är:

Jag ska be Fadern och han ska ge er en annan (likadan) hjälpare (pålitlig vän, rådgivare, advokat) med samma karaktär som jag, som förblir hos (lever, bor i) er för alltid - Sanningens Ande. Världen kan inte ta emot (välkomna) honom, eftersom den inte ser honom eller känner (har en kunskap baserad på personlig erfarenhet av) honom. Men ni känner (har en personlig erfarenhet av) honom, eftersom han förblir med (bredvid) er och ska vara i er. (Joh 14:16–17, Bärnbibeln, Bergsten, 2017, jmf Apg 1:5, 8, 2:4, se t.ex. Josefsson, 2005:128, Kjellander, 1944:29,47,86–87, Roberth, 1944:15–17,19,23,39)

I dessa bibelord skymtar vi både de tre rörelsernas viktigaste särdrag, och den treenige gudens olika funktioner. Alla dessa aspekter är viktiga komponenter i alla rörelsernas tro och spiritualitet, ändå kan deras viktigaste särdrag arrangeras på detta trinitariska vis.

Knut Svensson – Julen, påsken och pingsten

Precis som hela treenigheten behöver betonas, behöver alla dessa tre fromhetstyper få komma till uttryck i en framtida frikyrklig teologi. Ett annat sätt att uttrycka detta är att säga att både julen, påsken och pingsten är viktiga och grundläggande byggstenar i en holistisk kristen teologi och spiritualitet. En person som ofta återkom till detta ämne var Knut Svensson (1905–1984), missionsföreståndare i SAM under åren 1952–1970. Svensson beskrivs ofta som en av SAM:s mest tongivande pastorer och missionsföreståndare. Det var under hans tid som missionsföreståndare som det forna missionssällskapet formerade sig till ett eget, fritt och självständigt samfund. Från och med hans tid som missionsföreståndare blev också den baptistiska dop-praxisen starkt dominerande, även om varje församlings självbestämmande i frågan alltför har bevarats (Albertsson, 2002:116, SAM, 2018b:2).

Svensson skriver, i en utläggning av Galaterbrevets fjärde kapitel:

'Gud sände sin son' – det är julens budskap. 'För att friköpa oss' – det är påskens evangelium. 'Han har sänt sin Sons Ande' – det är pingstens gåva.

Ett fulltonigt evangelium i några få satser. Paulus ville ju också komma med Kristi välsignelse i fullt mått. (1956:59)

Julen, påsken och pingsten motsvarar de nämnda rörelsernas fromhetstyper och viktigaste särdrag.

Julen uttrycker inkarnationens mysterium, liksom evangeliets kroppslighet och social etik. Här finns den mänskliga Kristus, Han som efterföljs. Här finns den radikala lärjungaskapstron och EFK.

Stallets krubba och Golgata kors talar tydligt nog om hans jordiska villkor... Och till mannen här, som säger sig vilja följa honom, varhelst han går, säger Jesus: 'Rävarna har kulor, himmelens fåglar sina nästen, men Människosonen har ingen plats, där han kan vila sitt huvud.' I den värld, där Härlighetens Herre blev korsfäst, får inte hans efterföljare ha alltför höga anspråk... Att följa Jesus, varhelst han går, är att ej se sig

tillbaka utan vara ståndaktig intill änden. (1970:55, jmf. 8–9, 1956:61–62, 1954:5–8, 1962b:3)

Påskan uttrycker försoningen och uppståndelsen, lidandet och hoppet. Här ryms den luthersk-pietistiska skuld-förlåtelse-teologin, den uppståndne luthersk-augustinske Kristus, och här finns SAM.

För att kunna återlösa och frälsa släktet, som fallit i synd, måste Gud utgiva sin enfödde Son i döden... Talet om korset är liktydigt med evangelium. Och huvudstycket är, att Kristus dog, blev begravnen och uppstod på tredje dagen. Denna förkunnelse har varit och är en stötesten och förargelse för många, men på samma gång är talet om korset en Guds kraft till frälsning för var och en som tror. (1960:10, jmf. 1965:44,73, 1975:35–47, 1956:63–64, 1970:24–25, 1961b:27–30)

Pingsten uttrycker Andens gåva, det nya livet i Andens kraft och fullhet, kort sagt Andens person i treenigheten. Här finns den karismatiska pånyttfödelse-teologin och PR.

Lärjungarna blevo döpta i helig ande, uppfyllda av helig ande. Pingsten är en frälsningshistorisk händelse av enastående slag. Som en följd av Kristi försoning har Hjälparen kommit och tagit sin boning i Guds församling och i de troendes hjärtan. (1956:54, jmf. 65–66, 1975:55–59, 1961a:96)

Julen, påskan och pingsten är i sig ett uttryck för den treenige gudens olika funktioner och gemenskapsbringande karaktär. Återigen Svensson:

Julens, påskens, och pingstens innebörd har man också beskrivit så: Gud ibland oss, Gud för oss och Gud i oss. (1956; 59)

Även om Svensson kan ställa pingsten sist av de tre stora kristna högtiderna, som ett resultat av julen och påskan (1975:56–57, 1970:31,34–35, 1962a:1), predikar han ofta om pingstens gåva,¹⁵ och beklagar sig på mer än ett ställe över att denna ibland nedtonas:

Vi har många påskpredikanter men få pingstpredikanter... d.v.s. vi har många som förkunnar syndernas förlåtelse men få som predikar det nya livet. (1965:16, jmf. 36–37)¹⁶

Svensson uppmanar också flitigt till ett allmänt ekumeniskt sinnelag.¹⁷

Lewi Pethrus – kropp, själ och ande

Vi har nu sett hur julen, påskan och pingsten återspeglar den trinitariska holism som dessa rörelers särdrag tillsammans utgör. Detsamma gäller de bibliska begreppen 'kropp', 'själ'

¹⁵ "Fyll oss med dig själv, o Gud. Döp oss i den Helige Ande! – Visst skall Gud svara på bön och fylla vår mun med löje och jubel..." (1961c:39) "Andens kraft hör med till frälsningens rikedom... Vilken rikedom är inte detta! Och hur nödvändigt att undfå Anden." (1965:58–59, jmf.101) "En personlig pingstupplevelse är vårt behov, en förnyad upplevelse av Andens liv, kraft och fullhet." (1970:33, jmf.36–37, 1962a:1, 1956:54–55,65–66)

¹⁶ Själv var Svensson otvivelaktigt en "påskpredikant". "Inte många har tydligare poängterat det oförskyllda i Guds frälsning." (Albertsson, 2002:115) Det räcker för övrigt med att anföra några av hans boktitlar som stöd för denna tes: *På denna klippa* (1965), *Apostolisk tro* (1975), *EN för alla* (1956).

¹⁷ Hela hans bok *Till Österns länder* (1961c) manifesterar detta, då han i sin reseskildring besöker både egna och utomstående missionärer och uppmanar till stöd och bön för dessa. Se också (1965:101–102).

och 'ande'. En som ofta återkom till dessa begrepp var pingstprofilen Lewi Pethrus (1884–1974). Han var pastor i Filadelfiakyrkan i Stockholm under åren 1911–1958, och brukar benämnas som PRs grundare och centralgestalt. Han var även initiativtagare till bland annat tidningen Dagen, partiet Kristdemokraterna och Kaggeholms folkhögskola. Även om Pethrus kan använda begreppen 'kropp', 'själ' och 'ande' synonymt, går det att skönja vissa övergripande teman i hans beskrivning.¹⁸

Det viktigaste att klargöra när det gäller 'kroppen', är att den inte bara berör det egna fysiska livet utan Kristus kropp, både i betydelsen "Kristus kommen i köttet" (1912:63) och den kristna församlingen. Den berör etiken, kärleken till nästan och det diakonala arbetet, vilket beskrivs som "lekamlig hjälp" (1955:73). Den berör det materiella och skapelsen, vilken Pethrus benämner "jordens anlete" (1985:107–112), och även sexualiteten. Här finns hos Pethrus också ett negativt stråk, i talet om "syndigt kött" (1985:80) och "köttsliga" människor (1970:48). I talet om 'kroppen' finns den inkarnatoriska betoningen, här finns den mänskliga Jesus, etiken och den radikala lärjungaskapstron, och här finns EFK (1985:33,88,95–96,103,110, 1951:28,40–41, 1912:34–35,37,40–41,84, 1970:9–10,37,79–81, 1966:9–11).¹⁹

'Själen' berör det som mer specifikt har att göra med det som i luthersk-pietistisk skuld-förlåtelseologi brukar kallas frälsning. Här finns individens ställning inför evigheten, här finns tron, "syndanöden" (1985:38), "själavinnandet" (1970:40), "de blodköpta själarna" (1912:32) och samvetet som "ropa om frälsning" (1985:40). Här finns som sagt också den luthersk-pietistiska skuld-förlåtelseologin, och här finns SAM (1912:22,26,55,87,89, 1951:16,20,51,71, 1985:40,60–61,66,80–81,85,90–91,107, 1966:9).

Utrymmet skulle inte räcka till för att här redogöra för allt som Pethrus säger om 'anden'. I korthet kan sägas att 'anden' ofta betecknar mötet med och relationen till Gud. Den tycks vara Guds kontaktyta med människan, även om Gudsmötet också kan ta sig själsliga och kroppsliga uttryck. I 'anden' leder Gud människan, talar till henne och utrustar henne på olika sätt. Här finns också betoningen på den helige Anden, andedopet och Andens gåvor. Här finns PR, och i fråga om betoning, och hur stort utrymme som ges åt ämnet, även Pethrus själv (1985, 1989, 1951:11–55, 1970:9–12,22–30,35–40,47–59, 1953:90–122, 1956:25–30, 1954:32–61).

Kanske vill vissa påstå att Pethrus har en romantisk överbetoning på det individuella andliga livet, på bekostnad av det fysiska och kollektiva (Joel Halldorf, 2015). Men även om det finns sådana tendenser i Pethrus omfångsrika författarskap, så gör han flera klargöranden till förmån för en holistisk syn. Pethrus menar till exempel att "en hel överlåtelse", till Jesus berör både "ande, själ och kropp." (1985:84, jmf. 1951:28) Han har också ett stort diakonalt fokus och "tror på kristendomen så som en barmhärtig hjälpare i såväl lekamligt som andligt

¹⁸ Här är det viktigt att understryka att talet om 'kropp', 'själ' och 'ande' används för att illustrera och fördjupa de särdrag som redan nämnts. Det är givetvis inte så att det finns någon rörelse som kan betecknas som enbart kroppslig, eller enbart själslig. Det är inte ens så att det i grunden går att skilja mellan dessa, eftersom de illustrerar olika beståndsdelar av den mänskliga existensen.

¹⁹ Noterbart är att EFK Ungs årliga kristna festival Frizon för några år sedan gav ut en mångfacetterad bok med både tema och titel: *Kroppen* (Lundström, 2012).

avseende.” (1955:71, jmf. 73,77–78, 1985:88, 1970:9–10,37,79–81, 1966:10) Han menar att det andliga mötet med Gud drar människor till varandra, och skapar en kollektiv kristen gemenskap (1985:34,39,42,88,104–105, 1966:9–11). Han talar väl om skapelsen, och ser Gud som närvarande i det skapade (1985:107, 1912:69–71). Pethrus betonar också att vår kropp ska uppstå vid den yttersta dagen, inte bara vår själ och vår ande.

Jag tror icke, att det är svårare för Gud att göra en kropp levande än att levandegöra en ande... det måste vara lika svårt för Gud att frälsa en själ som att uppväcka en kropp. (1912:34, jmf. 35,37,40–41,84)

Han understryker också att: ”Jesus har även efter sin uppståndelse en verklig, mänsklig kropp.” (1912:40, jmf. 1970:81)

Även om den andliga relationen till, och mötet med, Gud genom den helige Ande, är PRs särdrag kan Pethrus uttrycka att PR behöver ta lärdom av andra rörelser.

Det finns bättre kristna än pingstvännen, och det finns sämre kristna än pingstvännen. Självt har jag aldrig varit förtjust i att vara en speciell pingstvän. Jag har alltid sagt att jag är en kristen. Det är för lite att inskränka sig till att vara en kristen efter den mall som pingströrelsen har dragit upp. Det finns andra och rikare sidor, som också behöver tas med. (Lundgren, 1973; 36)²⁰

Pethrus menar också att alla väckelserörelser har olika särdrag. ”De är liksom bitar i ett pussel, som när de blir sammanförda på ett rätt sätt utgör en enhetlig bild.” (1951:29, jmf. 27–37,43,53–55, 1970:52–59) Exempel på ”gudomliga sanningar” som betonats av olika väckelser är rättfärdiggörelsen genom tron, troendedopet och helgelsen, och dopet i den helige Ande (1970:56–57). Det är inte en allt för långsökt slutsats att det är just dessa sanningar som uttrycks i våra tre rörelser redan nämnda särdrag. Pethrus menar att:

Den urkristna församlingen ägde, upplevde och förkunnade alla dessa sanningar. (1970:57)

Därför kan han också uttrycka att:

De olika väckelserörelserna, som vi möter i historien, återspeglar det fulla evangeliet, sådant det av Kristus och hans apostlar överlämnats åt församlingen. (1951:29, jmf. 53)

Avslutning

I den här artikeln har jag utifrån EFKs, PRs och SAMs respektive särdrag skissat på en gemensam, trinitarisk och holistisk frikyrklig teologi. De tre samfundet har på senare år närmat sig varandra, ur både strukturell och teologisk synvinkel. Det är därför av stor vikt att det görs en konstruktiv reflektion och bearbetning av både det som är gemensamt och det som tillhör deras respektive särdrag.

Samfundens särdrag korrelerar med tre fromhetstraditioner som beskrivs av Arne Rasmusson; den radikala lärjungaskapstron (EFK), den luthersk-pietistiska skuld-förlåtelse-teologin (SAM) och den karismatiska pånyttfödelse-teologin (PR). I linje med både särdragen och

²⁰ ”Väckelsetider är segertider... Det ligger nära till hands, att den som blir det synliga redskapet till dessa framgångar frestas att tro för mycket om sig själv.” (1951:36)

fromhetstraditionerna kan också de tre samfunden arrangeras trinitariskt. SAM, med sitt fokus på tro och nåd och med sin luthersk-augustinska betoning på den korsfäste och uppståndne Kristus, befinner sig då vid treenighetens topp eller huvud. EFK, med sitt baptistiska fokus på efterföljelse och på den mänskliga Kristus som förebild och Herre, befinner sig vid treenighetens nedre del. Detsamma gäller PR, med sitt pneumatologiska fokus på mötet och relationen till Gud genom den personlige helige Anden. SAM har en hög och augustinsk kristologi, där Sonen befinner sig vid treenighetens huvud tillsammans med Fadern. EFK och PR har en mer kappadokisk betoning av Kristus och Anden vid treenighetens nedre del. Sammantaget får de tre samfunden en holistisk treenighetsförståelse. De får även en holistisk syn på den kristna spiritualiteten, där både *efterföljelse av, tro på* och *relation till* Gud har sin plats.

För att exemplifiera, konkretisera och fördjupa detta användes tre olika teologer; C.G. Hjelm från EFK (ÖM), Knut Svensson från SAM och Lewi Pethrus från PR. Hos Hjelm belystes hans Johannes-formel. Han formulerar denna utifrån begreppen: lydnad, tro och kärlek. Men här använde jag de mer illustrativa begreppen: efterföljelse, tro och relation. Hos Svensson belystes hans betoning av de tre stora kristna högtiderna; jul, påsk och pingst. Hos Pethrus belystes hans användande av begreppen; kropp, själ och ande.

De särdrag som här skissats upp bygger på generaliseringar av tre frikyrkliga rörelser som i grunden inte är så olika, och som var för sig ofta uppvisar en större helhet än vad som tagits hänsyn till här. Samtidigt har de distinkta och viktiga särdrag som inte bör tappas bort. Bara om särdragen tillvaratas kan de berika varandra. Dessa tre rörelser har närmat sig, och närmar sig, varandra. I denna process vill denna artikel påminna om att detta närmande inte behöver handla om att stryka över skillnader, eller att försöka hitta någon sorts uddlös medelväg. Det kan istället handla om att tillvarata varje rörelses bidrag till helheten. En sådan större helhetssyn sker dock inte enbart genom att bejaka varandras särart. Olikheterna behöver förstås inom en större teologisk helhetssyn som ger rum åt olikheter i enhet. Artikelns tes är att särarten i EFK, SAM och PR bär på viktiga pusselbitar som tillsammans ger en rikare helhetsbild av den gemenskap som den treenige guden inbjuder till. Genom att lära sig av varandra erhålles därför en större bredd och en helhetsförståelse av den kristna spiritualiteten. En sådan teologisk reflektion skulle kunna ha avgörande betydelse i skissandet på en framtida svensk frikyrklig teologi.

Litteratur

- Abrahamsson, Stig. (1985). *Emil Gustafson; En Guds profet*. Kumla: HF:s förlag.
- Albertsson, Eskil m.fl. (2002). *Korset, vittnesbördet och gemenskapen; Personliga perspektiv på Svenska Alliansmissionens 150-åriga historia*. Jönköping: SAM-förlaget.
- Alm, Daniel. (2016). *Till uppbyggelse*. Örebro: Sjöbergs förlag.
- Bergsten, Jonas (red.). (2017). *Kärnbibeln*. karnbibeln.se
- Blomquist, Axel (red.). (1957). *Svenska pingstväckelsen femtio år*. Stockholm: Förlaget Filadelfia.
- Cedersjö, Björn. (2001). *Bortom Syndakatalogen; En studie av svensk frikyrklig etik från 1930-talet till 1990-talet*. Örebro: Libris.

- Chadwick, Henry. (1993). *The early church, rev. ed.* Harmondsworth: Penguin Books.
- EFK. (2001). *De troendes gemenskap*. EFKs informationsstab.
- EFK. (2007). *Evangeliska Frikyrkans tro och självförståelse*. EFKs kommunikativa enhet.
- Fahlgren, Sune. (2006). *Predikantskap och församling; Sex fallstudier av en ecklesial baspraktik inom svensk frikyrklighet fram till 1960-talet*. Örebro: Libris.
- Fahlgren, Sune. (2015). "Ekumenikens paradoxer" i *Vatten är tjockare än blod: En baptistisk kulturhistoria (Studia Theologica Holmiensia 23)*. Stockholm: THS, 349-377.
- Fiddes, Paul S. (2006). *Tracks and traces; Baptist Identity in Church and Theology*. Eugene, OR: Wipf & Stock.
- Frاندell, Bruno W. (2011). *Contending for the faith; the apologetic theology of David Hedegård*. Newburgh, IN: Trinity College of the Bible and Trinity Theological Seminary.
- Gustafsson, Göran. (1990). *Förkunnarna, församlingarna och Bibeln*. Örebro: Libris.
- Halldorf, Joel (2015), "Lewi Pethrus romantiska ecklesiologi" i *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 91:3, 109-119.
- Halldorf, Peter. (2010). *Drick djupt av Anden*. Örebro: Libris.
- Hedegård, David. (1968). *Nya Testamentet; på vår tids språk*. Stockholm: Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens Bokförlag.
- Hjelm, C.G. (1934). *Huru apostlarna upplevde den heliga Ande*. Stockholm: De ungas förlag.
- Hjelm, C.G. (1937). *Den kristna församlingens frihet och samfundspraxis*. Örebro: Örebro missionsförenings förlag.
- Hjelm, C.G. (1945a). "Ett minne från Torp" i *Förbundsfacklan; 1945, 27–29*. Hardemo: Helgelseförbundets förlag.
- Hjelm, C.G. (1945b). *Världsdramat i uppenbarelseboken*. Stockholm: Förlaget Filadelfia.
- Hjelm, C.G. (1946). *Döparerörelsens väg genom tiderna*. Stockholm: Förlaget Filadelfia.
- Hjelm, C.G. (1948). *Varifrån kommer döparerörelsen; en historisk orientering*. Örebro: Örebro missionsförenings förlag.
- Hjelm, C.G. (1954a). *Gemenskap eller isolering*. Jönköping: SAM-förlaget.
- Hjelm, C.G. (1954b). *Mot märkliga mål*. Örebro: Evageliipress.
- Hjelm, C.G. (1958). *Kolportören kommer*. Jönköping: SAM-förlaget.
- Hjelm, C.G. (1963). *Se Guds lamm*. Jönköping: SAM-förlaget.
- Hjelm, C.G. (1964). "Gullbrannabrev" i *Trosvittnet*, årg 71, nr 52, 1964, 8.
- Hägg, Fritz (red.). (1953). *Svenska Alliansmissionen genom hundra år*. Jönköping: SAM-förlaget.
- Jaktlund, Carl-Henrik. (2016). "Det var här ni läste det först", *Dagen* 10/5 2016, dagen.se/kronikor/det-var-har-ni-laste-det-forst-1.722506 (hämtat den 23 juni 2018).
- Josefsson, Ulrik. (2005). *Liv och över nog; Den tidiga pingströrelsens spiritualitet*. Skellefteå: Artos.
- Kelly, J.N.D. (2009). *Early Christian doctrines, 5. rev. ed.* London: Continuum.
- Kjellander, Carl (red.). (1944). *Guds ord hade framgång*. Stockholm: Förlaget Filadelfia.
- Kårbrant, Sven (red.). (1987). *Ett sekel i Herrens tjänst; En jubileumsbok om Helgelseförbundet 1887-1987*. Kumla: HF's förlag.

- Källstrand, Martin. (2007a). "EFK-Ung har blivit en politisk lekstuga" *Dagen*, 4/9 2007, dagen.se/debatt/efk-ung-har-blivit-en-politisk-lekstuga-1.214769# (hämtad den 19 juli 2018).
- Källstrand, Martin. (2007b). "EFK Unga politiska syndakatalog fryser ut unga kristna" *Dagen*, 21/9, 2007, dagen.se/opinion/efk-ungas-politiska-syndakatalog-fryser-ut-unga-kristna-1.195737# (hämtad den 19 juli 2018).
- Lundgren, Ivar. (1970). *Ny pingst*. Bergen: Den kristna bokringen.
- Lundgren, Ivar. (1973). *Lewi Pethrus i närbild*. Stockholm: Den kristna bokringen.
- Lundström, Tomas (red.). (2012). *Kroppen; Let's get physical; 21 texter om tro, gemenskap och det fysiska*. Örebro: Libris.
- Macchia, Frank D. (2006). *Baptized in the Spirit; A global Pentecostal theology*. Grand Rapids, MI: Zondervan.
- Magnusson, John m.fl. (red.). (1942). *50 år i ord och bild 1892-1942; Jubileumsskrift för Örebro Missionsförening*. Örebro: ÖMs förlag.
- McClendon, James Wm. (1994). *Systematic Theology: Volume II: Doctrine*. Nashville: Abingdon Press.
- McGrath, Alister. (1998). *Historical Theology; An Introduction to the History of Christian Thought*. Wiley-Blackwell.
- Ongman, John. (1931a). *Samlade Skrifter; I*. Örebro: ÖMs förlag.
- Ongman, John. (1931b). *Samlade Skrifter; II*. Örebro: ÖMs förlag.
- Ongman, John. (1934). *Samlade Skrifter; III*. Örebro: ÖMs förlag.
- Pethrus, Lewi. (1912). *Jesus kommer*. Stockholm: Förlaget Filadelfia.
- Pethrus, Lewi. (1951). *Verklig väckelse*. Stockholm: Förlaget Filadelfia.
- Pethrus, Lewi. (1953). *Medan du stjärnorna räknar*. Stockholm: C.E Fritzes bokförlags AB.
- Pethrus, Lewi. (1954). *Hänryckningens tid*. Stockholm: C.E Fritzes bokförlags AB.
- Pethrus, Lewi. (1955). *Hos Herren är makten*. Stockholm: C.E Fritzes bokförlags AB.
- Pethrus, Lewi. (1956). *En säningsman gick ut*. Stockholm: C.E Fritzes bokförlags AB.
- Pethrus, Lewi. (1966). *Ny mark*. Bromma: Lewi Pethrus – förlags AB.
- Pethrus, Lewi. (1970). *Brytningstider – segertider*. Stockholm: Lewi Pethrus förlag.
- Pethrus, Lewi. (1985). *Urkristna kraftkällor*. Stockholm: Förlaget Filadelfia.
- Pethrus, Lewi. (1989). *Under den högstes beskärm*. Stockholm: Förlaget Filadelfia.
- Rasmusson, Arne. (2007). "Frälsning och kyrka: Varför Paulus inte var lutheran (och inte Luther heller)", i Gunnar Samuelsson och Tobias Hägerland (red.). *Så som det har berättats för oss*. Örebro: Libris.
- Roberth, Gustaf. (1944). *Pingstvind*. Stockholm: Förlaget Filadelfia.
- SAM. (2018a). *Aktuellt nr 2 2018, Årsbok*. alliansmissionen.se/web/bladderbar.aspx (hämtad 23 juni 2018).
- SAM. (2018b). "Svenska alliansmissionens syn på dopet. SAM-styrelsen, alliansmissionen.se (hämtad 1 mars 2018).
- Svenska Bibelsällskapet. (2001). *Bibel 2000*. Libris: Örebro.
- Svensson, Knut. (1954). "En frälsare för alla" i Soluppgången, 1954. Jönköping: SAM-förlaget.
- Svensson, Knut. (1956). *EN för alla*. Jönköping: SAM-förlaget.

- Svensson, Knut. (1960). "Måste det alltid vara med" i *Soluppgången; 1960*, 9–13. Jönköping: SAM-förlaget.
- Svensson, Knut. (1961a). "Klippan var Kristus" i *Soluppgången; 1961*, 92–97. Jönköping: SAM-förlaget.
- Svensson, Knut. (1961b). "Oss till godo" i *Skatter i lerkärl*, 27–30. Örebro: ÖMs förlag.
- Svensson, Knut. (1961c). *Till Österns länder; I missionärens spår*. Jönköping: SAM-förlaget.
- Svensson, Knut. (1962a). "Hjälparen, Den Helige Ande" i *Trosvitnet*, årg. 69, nr 23, 8/6 1962.
- Svensson, Knut. (1962b.). "Krubban, Korset och Kronan" i *Trosvitnet* årg. 69, nr 51–52, 21/12 1962.
- Svensson, Knut. (1965). *På denna klippa*. Jönköping: SAM-förlaget.
- Svensson, Knut. (1970). *Medan dagen varar*. Jönköping: SAM-förlaget.
- Svensson, Knut. (1975). *Apostolisk tro*. Jönköping: SAM-förlaget.
- Söderholm, G. E. (1929). *Den svenska pingstväckelsen historia, 1907–1927; Del I*. Stockholm: Förlaget Filadelfia.
- Wern, Paul. (1969). *Utan förskyllan*. Jönköping: SAM-förlaget.
- Wern, Paul. (1986). *Gud vem är du?* Jönköping: SAM-förlaget.
- Wiedel, Björn. (1984). *Bön och tradition; En empirisk religionspsykologisk undersökning av gudsbild och gudsförhållande i samband med börens form och funktion inom Svenska Alliansmissionen*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Wingren, David. (2010). "EFK avsäger sig vigselrätten" *Dagen*, 15 maj 2010, dagen.se/efk-avsager-sig-vigselratten-1.155159# (hämtad den 19 juli 2018)
- Young, Amos. (2005) *The Spirit poured out on all flesh; Pentecostalism and the possibility of global theology*. Grand Rapids MI: Baker Academic.
- Åberg, Göran. (1980). *Sällskap – Samfund; Studier i Svenska alliansmissionens historia fram till 1950-talets mitt*. Jönköping: SAM-förlaget.
- Åkesson, Helge. (1993). *Bibeln; Åkessons översättning*. Jongbloed, Holland: HFs förlag.
- Åkesson, Helge m.fl. (1929). *Något av baptismens historia från kristendomens början till närvarande tid*. Habo: Fribaptisternas förlag.
- Österberg, Thomas. (2017). "Evangeliska frikyrkan genom historien." *Dagen*, 13 januari 2017, dagen.se/dokument/evangeliska-frikyrkan-genom-historien-1.912333# (hämtad den 19 juli 2018)